

POROZUMĚNÍ ČESKÝM A FRANCOUZSKÝM SÉMANTICKÝM GESTŮM

Romana Suchá

*Katedra antropologie, Filozofická fakulta, Západočeská univerzita v Plzni
sucharom@sma.zcu.cz*

Understanding of Czech and French emblematic gestures

Abstract—This paper presents the results of a research project examining intercultural variations in the comprehension of Czech and French emblematic gestures. Four focus groups were asked to formulate their understanding of twenty selected gestures: ten French emblematic gestures and ten Czech gestures. The groups included: Czechs cooperating with French in the Czech Republic (Ca), French cooperating with Czechs in the Czech Republic (Fa), Czechs without any previous experience of working jointly with the French (Cb) and French lacking such contact with Czechs (Fb). Each group consisted of 20 respondents. The researcher demonstrated each of the twenty gestures and the respondents were asked to interpret their understanding of these in their own words. The responses were then coded as either ‘understood’ or ‘not understood’. The Chi-square test was applied to the analysis of the data collected to establish the significance of the results obtained. The research confirmed a positive influence of mutual contact by group Fa, as it was able to demonstrate a better understanding of Czech emblematic gestures compared to group Fb. Similarly, group Ca reaffirmed a better understanding of French gestures compared to group Cb. In the set, four gestures were understood by both the French and Czech sub-groups and no interactional cultural influence was established.

Keywords—*Czech and French speakers; cooperation; emblematic gestures; intercultural communication; non-verbal communication*

TATO studie navazuje na předchozí výzkum porozumění francouzským sémantickým gestům provedený r. 2010 mezi 100 respondenty – českými studenty francouzštiny ze 4 kurzů jazykové úrovně A2–B1 ze 4 různých škol

v Praze a v Plzni. Výsledek výzkumu byl prezentován na Evropském kongresu Mezinárodní federace učitelů francouzštiny FIPF v září 2011 v Praze (Suchá 2012 – v tisku). Výzkumem mezi studenty francouzštiny jsem ověřila, že čeští studenti francouzštiny rozumějí francouzským sémantickým gestům pouze velmi málo a některá francouzská gesta jsou pro ně zcela nesrozumitelná. Výsledky výzkumu, který jsem realizovala mezi studenty francouzštiny, mne inspirovaly k realizaci zde prezentovaného výzkumu porozumění českým a francouzským gestům, který jsem realizovala s Čechy a Francouzi spolupracujícími v mezinárodních firmách a institucích v ČR a s Čechy a Francouzi bez vzájemného kontaktu.

Níže uvedená studie navazuje na můj příspěvek s názvem *Percepce českých a francouzských sémantických gest* přednesený na mezinárodní konferenci *Komunikace v jazykové a kulturní rozmanitosti*, která se konala na FF ZČU v Plzni dne 6. 9. 2012.

V této studii předkládám výsledky výzkumu realizovaného v roce 2011, v němž jsem se zaměřila na test porozumění 10 českým a 10 francouzským sémantickým gestům, jejichž srozumitelnost byla testována na čtyřech cílových skupinách po 20 respondentech: Češi spolupracující s Francouzi (Ca), Francouzi spolupracující s Čechy (Fa), Češi bez zkušenosti a bez předchozího kontaktu s Francouzi (Cb) a Francouzi bez kontaktu s Čechy (Fb). Cílem výzkumu bylo ověřit, jak se projevují interkulturní odlišnosti v percepci českých a francouzských sémantických gest, nakolik se projeví zkušenost ze spolupráce Čechů s Francouzi a Francouzů s Čechy v porozumění francouzským/českým sémantickým gestům a zda jsou některá z testovaných gest obecně srozumitelná pro všechny čtyři skupiny respondentů. V závěrečné části navrhuji

provedení obdobného výzkumu s cílovými skupinami respondentů z jiných jazykových oblastí.

VERBÁLNÍ, NEVERBÁLNÍ A GESTICKÁ KOMUNIKACE

Pojem komunikace zahrnuje proces přijímání a sdělování informací, který je běžný nejen u člověka, ale i u všech živočichů. V této práci se zabývám pouze lidským neverbálním projevem v rámci interkulturní komunikace.

Komunikační proces se obvykle člení na verbální a neverbální komunikaci. Komunikace člověka, jak komunikace verbální, tak komunikace neverbální, je součástí sociální interakce (Blažek 2011: 13). V rámci sociální interakce probíhá sdělování informací mezi dvěma nebo více lidmi jak vysíláním informací – řečí, chování, oblečením apod., tak přijímáním informací – poslechem, zrakem, čichem apod. (Černý 2012: 14).

Verbální komunikaci charakterizuje Vojtěch Černý jako „*vyjadřování myšlenek pomocí jazykového znaku nebo významu na něj vázaného*“ (Černý 2012: 19). Zatímco verbální komunikace je chápána jako komunikace pomocí slov, neverbální komunikace je pojem, který zahrnuje řadu oblastí lidských projevů. Verbální komunikace člověka je úzce spjatá s pohybem různých částí těla, který verbální komunikaci doplňuje. Oldřich Tegze uvádí, že jedním z hlavních okruhů pojmu neverbální komunikace, je „*komunikace činy*“ (Tegze 2007: 17–18).

Neverbální komunikací lidé mj. předávají informace o svém psychickém nebo emočním stavu. Do neverbální komunikace bývají zahrnuty tyto složky neverbálního projevu: oční kontakt, mimika, kinezika, proxemika, haptika, posturologie a paralingvistika (Křivohlavý 1988). S pojmem neverbální komunikace úzce souvisí pojem neverbální chování, které je rovněž součástí komunikačního procesu jak u člověka, tak u jiných živočišných druhů.

Gestické komunikaci bývá nadřazena kinezika. Kinezikou se zabýval v 70. letech Ray L. Birdwhistell (1973), který ji chápal jako nauku o pohybech těla v sociální interakci. Vycházel z lingvistických pojmů a pro oblast kineziky používal termíny „*kiném*“, „*kinemorf*“, a „*kinemorfické konstrukce*“ (Birdwhistell 1973: 101).

Gestická komunikace souvisí s výrazem „*gesto*“, které pochází z latinského výrazu

„*gestus*“, tj. řečnický posunek. Gesty se obvykle rozumí pohyby částí těla, nejčastěji rukou (Křivohlavý 1988: 94). Gesta lze považovat za „*nejvýznamnější pohybovou složku neverbální komunikace*“ (Blažek 2011: 17). Někteří autoři se domnívají, že jde o první způsob lidské komunikace, který historicky předcházel komunikaci slovy (Barrier 2010: 11; Klein 1998: 6).

Historicky sahá zájem o gestickou komunikaci až do období antiky, kdy se studiem gest zabýval Quintilianus kolem r. 100 n. l.

Ve 2. pol. 19. století se neverbální komunikaci věnoval Charles Darwin (Darwin 1872, česky 1964), který chápal neverbální projevy u lidí jako projevy emocí, které vnímal jako společné u všech lidí a obdobné projevy dokazoval i u jiných živočišných druhů.

Od 30. let 20. století se problematikou kulturně podmíněných gest zabýval např. Edward Sapir, který chápal gesta jako „*anonymní dílo propracované společenské tradice*“ (Mandelbaum 1951: 556, překlad vlastní). Vliv prostředí a kultury na gesta zkoumal též v 1. pol. 20. stol. David Efron (Efron 1941), který analyzoval gestickou komunikaci východních Židů a jižních Italů – imigrantů žijících v New Yorku.

Studiu neverbální komunikace byla věnována zvýšená pozornost v 50.–70. letech 20. století. Velký zájem veřejnosti o téma neverbální komunikace vzbudila v 50. letech 20. století kniha Edwarda T. Halla *The Silent Language* (Hall 1966).

V české odborné literatuře oživil zájem o téma neverbální komunikace v 80. letech 20. století Jaro Křivohlavý (Křivohlavý 1988).

Od 70. let 20. stol. je kladen důraz na integrální pohled na problematiku propojení verbální a neverbální složky komunikace. V posledních desetiletích se řadí mezi významné odborníky v oblasti gestické komunikace antropolog Adam Kendon (Kendon 1997) a lingvista David McNeill (McNeill 2006).

SÉMANTICKÁ GESTA

Existuje řada pokusů o klasifikaci gest, dosud se však v tomto směru nejeví tendence ke zvolení jednotného přístupu. Např. Vojtěch Černý člení gesta do následujících skupin: symboly, ilustrátory, regulátory a adaptéry (Černý 2012: 42–44), Jacques Cosnier gesta dělí na deiktická, ilustra-

Tabulka 1. Klasifikace gest podle jejich sémiotických rysů (upraveno dle Barrier 2010: 132, překlad vlastní)

Typ gesta	Extra-komunikativní Fatické Autistické Adaptor	Prozodické Rytmické "Taktovka"	Deiktické Ukazovací Určující Ilustrativní	Emblém Sémantické Kvazi-lingvistické Samostatné	Ikonické Pantomimické Metaforické
Intencionalita	- NV	ML	+++	+	+
Kvalita struktury	-	+	+	++	++
Potřeba slovního vyjádření	-	+	+/-	+/-	ZÁV
Vazba k referentu	0	~	++	++	+++
Viditelnost	~~	ML	+++	+++	++
Ambivalence	++	-	-	-	~~
Konvence	0	-	+	+++	~~

Popis k symbolům v tabulce č. 1 : + ano, - ne, ++ silné, +++ velmi silné, 0 žádné, ~ mírné, ~- slabé, +/- fakultativní, ML podle mluvčího, NV neuvědomělé, ZÁV poměrně závislé.

tivní, metaforická a kvazi-lingvistická (Cosnier 2008: 120–121), Zdeněk Klein rozděluje gesta na ilustrativní, sémantická (významová) a akustická (Klein 1998: 7–8), zatímco David McNeill užívá následující kategorie gest: ikonická, metaforická, deiktická a emblémy (McNeill 1992: 77).

V této práci se věnuji sémantickým gestům, tento pojem proto upřesním. Zdeněk Klein charakterizuje sémantické gesto jako specifický pohyb části lidského těla vykazující následující vlastnosti: má fixní pohybovou koordinaci, která je ve společnosti ustálená, je nositelem konkrétního významu a v komunikaci je provedeno nejméně pro jednoho příjemce informace (Klein 1998: 8).

Desmond Morris používá pro tato gesta termín „*symbolic gestures*“ a zdůrazňuje, že je nutné znát význam, který představuje symbolika gesta v příslušné kultuře. Navrhuje, že je vhodné učit se symbolická gesta tak, jako se učíme slovní zásobu konkrétního jazyka (Morris 2002: 34). Tento typ gest popularizoval v publikaci *Bodytalk*, v níž popisuje 654 gest z celého světa (Morris 1999). Ačkoli symbolická gesta v pojetí Desmonda Morrise odpovídají termínu „sémantická gesta“, který používá Zdeněk Klein, termín „*symbolická gesta*“ může zahrnovat rovněž pantomimu a bývá chápán jako širší pojem než gesta sémantická. Jiang Xu upřesňuje termín „*symbolic gestures*“ takto: „*Symbolic gestures, such as pantomimes that signify actions (e.g., threading a needle) or emblems that facilitate social transactions (e.g., finger to lips*

indicating „be quiet“), play an important role in human communication. They are autonomous, can fully take the place of words, and function as complete utterances in their own right.“ (Xu et al. 2009: 20664). Sémantická gesta je tedy nutno chápat jako typ gest, která se řadí spolu s gesty pantomimickými do skupiny gest symbolických. Lze souhlasit s klasifikací autorů, dle nichž pojem „*sémantická gesta*“ odpovídá kategorii „*emblémy*“ (Kendon 1997: 118, McNeill 2006: 299), které mají silnou informační hodnotu a jsou vázané na kulturní kontext. Francouzský etolog Jacques Cosnier používá pro sémantická gesta výraz „*gestes quasi linguistiques*“, tj. kvazi-lingvistická gesta (Cosnier 2008: 119). Charakterizuje tato gesta jako dokonale ustálená v rámci příslušné kultury; jde o gesta, která jsou zároveň ekvivalenty slov (Cosnier 2008: 121), jak vyplývá z jejich pojmenování.

Jako příklad klasifikace gest předkládám zjednodušenou tabulku dle Barrier (2010: 132) – viz tab. 1, do níž nezahrnuji znakový jazyk neslyšících ani charakteristiky výrazu obličeje, které považuji za samostatné kategorie.

INTERKULTURNÍ KOMUNIKACE

V této studii prezentuji výsledek výzkumu, který je zaměřen na porozumění českým a francouzským sémantickým gestům. Výzkum byl proveden se 4 skupinami respondentů, spolupracujícími a nespolečujícími Čechy a Francouzi. Obsahovým zaměřením tedy tento výzkum souvisí s oborem interkulturní komunikace.

Psycholog Jan Průcha definuje pojem interkulturní komunikace takto: „*Termín ‚interkulturní komunikace‘ (intercultural communication, v češtině též ekvivalent ‚mezikulturní komunikace‘ označuje verbální a neverbální interakci a sdělování probíhající v nejrůznějších typech situací, při nichž komunikujícími partnery jsou příslušníci kulturně odlišných etnik, národů, rasových a náboženských společenství.*“ (Průcha 2010a: 189). Průcha zároveň zdůrazňuje důležitost jazyka v interkulturní komunikaci a uvádí, že tento termín označuje „*procesy interakce a sdělování probíhající v nejrůznějších typech situací, při nichž jsou komunikujícími partnery příslušníci jazykově a/nebo kulturně odlišných etnik, národů, rasových či náboženských společenství. Tato komunikace je determinována specifíčkami jazyků, kultur, mentalit a hodnotových systémů komunikujících partnerů.*“ (Průcha 2010b: 16).

Ve výzkumu, který prezentuji v této studii, jsem testovala porozumění sémantickým gestům, tj. oblast neverbální interakce probíhající mezi komunikujícími partnery pocházejícími z odlišných jazykových a kulturních společenství, mezi Čechy a Francouzi. Vycházela jsem z předpokladu, že u některých gest dojde k nesprávné interpretaci kulturně specifických gest.

Judith N. Martin a Thomas K. Nakayama zdůrazňují, že rozdíly mezi neverbálními a verbálními komunikačními kódy mají důležitý dopad na interkulturní interakci a uvádějí několik případů nedorozumění vzniklých nesprávnou interpretací neverbálních komunikačních kódů (Martin a Nakayama 2010: 268–9). Upozorňují na specifikum nedorozumění, k němuž může dojít nesprávnou interpretací signálů neverbální komunikace: „*When misunderstandings arise, we are more likely to question our verbal communication than our nonverbal communication. We can search for different ways to explain verbally what we mean. We can also look up words in a dictionary or ask someone to explain unfamiliar words. In contrast, it is more difficult to identify nonverbal miscommunications or misperceptions.*“ (Martin a Nakayama 2010: 269).

Interkulturní komunikací se zabývají také jiné vědní obory, jako např. interkulturní psychologie, která „*popisuje a srovnává vlastnosti a procesy lidské psychiky v závislosti na kulturních faktorech založených v odlišnostech etnik, národů, rasových, náboženských či jazykových*

skupin.“ (Průcha 2010a: 19). Další obory, které souvisejí s oborem interkulturní komunikace, jsou etnolingvistika zkoumající vztahy mezi jazyky a etniky, a dále lingvistická antropologie, která se zaměřuje na vztahy mezi jazykem a kulturními charakteristikami etnik a národů i z hlediska historické perspektivy. Oboru interkulturní komunikace je rovněž blízká etnografie komunikace, za jejíhož zakladatele je považován etnolog Dell H. Hymes. Předmětem výzkumu etnografie komunikace je podle lingvistického antropologa Zdeňka Salzmanna „*ráz a funkce komunikativního chování v kontextu kultury a společnosti*“ (Salzmann 1997: 125), což souvisí s předmětem zde prezentovaného výzkumu.

CÍLE STUDIE

Záměrem provedeného výzkumu bylo ověřit, zda a nakolik Francouzi rozumějí českým gestům a Češi francouzským gestům. Mým cílem bylo rovněž zjistit, zda má zkušenost ze spolupráce Čechů s Francouzi a Francouzů s Čechy vliv na porozumění sémantickým gestům druhé jazykové skupiny. Dalším cílem bylo ověřit, zda lze všechna testovaná gesta považovat za kulturně specifická, nebo zda některá z testovaných gest budou srozumitelná pro obě jazykové skupiny a zda se u některých sémantických gest jejich kulturní specifíčnost výzkumem nepotvrdí.

SKUPINY RESPONDENTŮ

Výzkum porozumění 10 českým a 10 francouzským sémantickým gestům jsem realizovala v průběhu roku 2011 se čtyřmi skupinami po 20 respondentech: Češi spolupracující s Francouzi (Ca), Češi spolupracující s Čechy (Fa), Češi bez spolupráce s Francouzi (Cb) a Francouzi bez spolupráce s Čechy (Fb). Celkem tedy bylo testováno 40 Čechů a 40 Francouzů. Ve všech skupinách byli zastoupeni muži i ženy, byly osloveny dospělé osoby v produktivním věku, zaměstnané, se středním nebo vysokoškolským vzděláním, s obdobným socioekonomickým statutem.

Ve skupinách Ca a Cb byli respondenti české národnosti, ve skupinách Fa a Fb francouzské národnosti. Spolupracující Češi a Francouzi byli osloveni ve firmách a institucích v Praze a v Plzeňském kraji, délka spolupráce byla ve skupině Ca v průměru 7,7 roku, ve skupině Fa 7,3 roku. Češi bez kontaktu s Francouzi byli

Tabulka 2. Pohlaví a věk respondentů v testovaných skupinách

Skupina	Ca (N=20)		Cb (N=20)		Fa (N=20)		Fb (N=20)	
	Muži	Ženy	Muži	Ženy	Muži	Ženy	Muži	Ženy
Pohlaví								
Počet	N=5	N=15	N=11	N=9	N=16	N=4	N=9	N=11
Prům.věk	31	36	41	41,5	41	35,5	33	38

Skupina Ca – Češi spolupracující s Francouzi; skupina Cb – Češi bez spolupráce s Francouzi;

Skupina Fa – Francouzi spolupracující s Čechy; skupina Fb – Francouzi bez spolupráce s Čechy.

Tabulka 3. Popis souboru 10 francouzských a 10 českých sémantických gest (Obrázky gest – viz příloha)

Čís.	F/Č	Způsob provedení	Význam/Vyjádření slovy	Zdroj
1.	Č	Prsty vzhůru, rotují kolem podélné osy.	Odmítnutí.	Klein, s. 84/č. 125
2.	F	Nos tlačíme ukazovákem a prostředníkem vzhůru.	To je jednoduché! (Les doigts dans le nez.)	Morris, s. 80/obr. 1
3.	Č	Prsty sevřeny v pěst, ukřívají palec.	Přání štěstí. (Držím palce.)	Klein, s. 65/č.107
4.	F	Ruce jakoby hrají na příčnou flétnu.	To je nuda. Nevěřím ti. (C'est du pipot.)	Morris, s. 186/obr. 3
5.	Č	Otevřená dlaň zakrývá oči.	Nechci to vidět.	Klein, s.146/č. 323
6.	Č	Pěst jedné ruky udeří do otevřené dlaně druhé ruky.	Hrozba. (Chceš pěstí?)	Klein, s.117/č. 242
7.	F	Palec a ukazovák tvoří kroužek, otočíme kolem nosu.	Opilec. (Il est bourré.)	Morris, s. 83/obr. 1
8.	Č	Ukazovák a prostředník se dotkne spánku, pohyb vzhůru.	Pozdrav. (Tě pic. Čau.)	Klein, s.137/č. 305
9.	F	Palec pod bradou, opakovaně trhneme k adresátovi.	To tak! Ani nápad! (Na, na, na !)	Morris, s. 11/obr. 2
10.	F	Zvedneme ruku a sklopíme prsty dolů směrem k palci.	Mlč! Sklapni! (Ferme-la !)	Morris, s. 140/obr. 3
11.	Č	Ruka šikmo stranou, palec vzhůru, pohyb horizontálně.	Stopování.	Klein, s. 87/č. 128
12.	F	Špičkou ukazováku stáhneme spodní víčko směrem dolů.	Jsem ve střehu. Tomu nevěřím. (Mon oeil !)	Morris, s. 103/obr. 1
13.	Č	Ruka ve výši očí, ukazovák a malík směrem nahoru.	Nevěra. Paroháč.	Klein, s. 69/č. 111
14.	F	Jedna ruka s prsty nataženými vpřed, druhá udeří do zápěstí.	Odchod. (On se tire !)	Caradec, s.261/obr. 5
15.	F	Sepjaté špičky prstů jemně otvíráme a zavíráme.	Strach. (Il a eu peur !)	Morris, s. 162/obr. 1
16.	Č	Ruka sevřená v pěst míří k vlastní bradě.	Hrozba násilím. (Chceš dostat?)	Klein, s.177/č. 74
17.	Č	Ukazovák se pohybuje vpřed po ukazováku druhé ruky.	Výsměch. (Kyš, kyš!)	Klein, s.105/č. 207
18.	F	Hřbetem ruky pohybujeme šikmo po tváři.	Nuda. Otrava. (La barbe! Ça me rase !)	Morris, s.203/obr. 2
19.	Č	Zvedneme rázně ruku a udeříme se do tváře.	To jsem ale hlupák!	Morris, s. 41/obr. 3
20.	F	Palec dáme do úst, nehtem zavádíme o horní zuby.	Posměch. (Nic nedostaneš!) (Tu n'auras rien !)	Morris, s.243/obr. 1

osloveni v Plzeňském kraji, Francouzi bez kontaktu s Čechy pocházeli převážně z jižní Francie.

METODIKA VÝZKUMU

Respondentům jsem prezentovala soubor 20 obrázků českých a francouzských sémantických gest vybraných dle Kleina (1998), Morrise (1999) a Caradeca (2006). Francouzská gesta byla vybrána na základě dříve provedeného výzkumu srozumitelnosti francouzských gest mezi studenty francouzštiny a na základě studia odborné literatury. Česká gesta byla vybrána z gest, u nichž uvádí Zdeněk Klein srozumitelnost s výsledkem 70–90 % shody. Obrázky českých a francouzských sémantických gest jsem respondentům prezentovala v pořadí, jak je uvedeno v tab. č. 3 a v přehledu použitých obrázků zde v příloze.

Respondenti obdrželi dokument, v jehož horní části uvedli: věk, pohlaví, národnost, národnost rodičů, místo bydliště, jak dlouho se učí francouzsky/česky, délku pobytu v ČR, dobu spolupráce s Francouzi/Čechy, předchozí pobyt ve Francii/ČR. Následovala tabulka s čísly 1–20, dle pořadí, v němž byla gesta prezentována.

Respondenty jsem vyzvala, aby si vždy prohlédli obrázek gesta a jeho provedení a představili si, jaká informace je gestem vyjádřena, dále aby zapsali vlastními slovy význam každého gesta. Pokud jim gesto bylo neznámé nebo význam neznali, měli vyplnit: ‚-‘, ‚x‘ nebo ‚?‘. Obrázky gest jsem promítala na notebooku v dokumentu PowerPoint. Způsob provedení každého gesta jsem vždy respondentům fyzicky předvedla. Odpovědi byly anonymní, respondenti neobdrželi žádnou finanční odměnu.

Ve výzkumu jsem testovala porozumění gestům, která jsou popsána v tabulce č. 3.

ANALÝZA DAT

Odpovědi respondentů byly klasifikovány jako „rozumí“, pokud se shodovaly s významem uváděným většinou testovaných rodilých mluvčích. Ostatní odpovědi byly klasifikovány jako „nerozumí + rozumí jinak“.

Výsledky testovaných skupin byly porovnány statistickým vyhodnocením testem dobré shody chí-kvadrát testem 2x2 pomocí softwaru Statistica AG 6.0.

Ve zkoumaných skupinách byl nestejný počet mužů a žen, a to ve skupině Čechů spolupracujících s Francouzi a ve skupině Francouzů spolupracujících s Čechy, z tohoto důvodu byly výsledky pro muže a ženy analyzovány souhrnně.

V tomto výzkumu nebylo možné získat vyrovnané počty mužů a žen ve skupinách spolupracujících Čechů a Francouzů, neboť v institucích v ČR pracují převážně Francouzi-muži a jejich nejbližšími spolupracovníky bývají Češky-ženy, které pracují na pozicích asistentek a jsou s Francouzi na pracovišti v každodenním kontaktu. Ačkoli jsem si vědoma mezijazykových rozdílu ve vnímání signálů neverbální komunikace mezi muži a ženami, které byly potvrzeny řadou studií, s ohledem na složení respondentů na pracovištích v ČR, kde spolupracují Češi a Francouzi, jsem byla nucena výsledky výzkumu vyhodnotit vždy za celou skupinu, bez ohledu na pohlaví respondentů. Zkreslení výsledků, k nimž mohlo dojít tím, že nebylo možné výsledky vyhodnotit dle pohlaví respondentů, je slabou stránkou tohoto výzkumu.

Porovnáním skupin spolupracujících (Ca, Fa) a nespolečně pracujících (Cb, Fb) Čechů a Francouzů, jsem došla k níže uvedeným výsledkům.

VÝSLEDKY VÝZKUMU

Při porovnání výsledků skupiny Čechů spolupracujících s Francouzi (Ca) se skupinou Čechů bez kontaktu s Francouzi (Cb) se prokázal vliv ze zkušenosti ze spolupráce na percepci francouzských gest č. 7 a 12, kterým Češi mající zkušenost ze spolupráce s Francouzi rozuměli lépe než Češi bez kontaktu s Francouzi. Porovnání významných výsledků skupin Ca a Cb je prezentováno v tabulce č. 4.

U následujících francouzských gest se vliv zkušenosti ze spolupráce Čechů s Francouzi neprokázal. Respondenti ze skupiny Ca ani Cb následujícím francouzským gestům nerozuměli – viz tabulka č. 5.

U Francouzů spolupracujících s Čechy (Fa) se prokázal pozitivní vliv na porozumění následujícím českým sémantickým gestům v porovnání s výsledky skupiny Francouzů bez zkušenosti ze spolupráce s Čechy (Fb) – viz tabulka č. 6.

Tabulka 4. Vliv zkušenosti z kontaktu Čechů s Francouzi na porozumění francouzským sémantickým gestům (skupina Ca rozumí lépe než skupina Cb).

Gesto č.	Význam gesta	Skupina Ca		Skupina Cb		Chí-kvadrát Ca x Cb
		Rozumí	Ne + jin	Rozumí	Ne + jin	
7. (F)	Opilec	12,50 %	37,50 %	0 %	50 %	p = 0,02
12. (F)	Nevěřím	30 %	20 %	5 %	45 %	P = 0,001

Tabulka 5. Francouzská sémantická gesta neovlivněná zkušeností Čechů ze spolupráce s Francouzi (skupina Ca ani skupina Cb nerozumí).

Gesto č.	Význam gesta	Skupina Ca		Skupina Cb		Chí-kvadrát Ca x Cb
		Rozumí	Ne + jin	Rozumí	Ne + jin	
2. (F)	Jednoduché	2,50 %	47,50 %	0 %	50 %	p = 0,3
9. (F)	Ani nápad!	2,50 %	47,50 %	0 %	50 %	p = 0,3
18. (F)	Otrava	0 %	50 %	0 %	50 %	p = 0,3
20. (F)	Výsměch	0 %	50 %	0 %	50 %	p = 0,3

Tabulka 6. Vliv zkušenosti z kontaktu Francouzů s Čechy na porozumění českým sémantickým gestům (skupina Fa rozumí lépe než skupina Fb).

Gesto č.	Význam gesta	Skupina Fa		Skupina Fb		Chí-kvadrát Fa x Fb
		Rozumí	Ne + jin	Rozumí	Ne + jin	
3. (Č)	Štěstí	15 %	35 %	0 %	50 %	p = 0,01
5. (Č)	Nevidím	37,50 %	12,50 %	15 %	35 %	p = 0,01
16. (Č)	Hrozba	17,50 %	32,50 %	0 %	50 %	p = 0,01
17. (Č)	Výsměch	42,50 %	7,50 %	15 %	35 %	p = 0,001

Tabulka 7. České sémantické gesto neovlivněné zkušeností Francouzů ze spolupráce s Čechy (skupina Fa a skupina Fb rozuměly málo).

Gesto č.	Význam gesta	Skupina Fa		Skupina Fb		Chí-kvadrát Fa x Fb
		Rozumí	Ne + jin	Rozumí	Ne + jin	
1. (Č)	Odmítnutí	15 %	35,50 %	7,50 %	42,50 %	p = 0,3

Tabulka 8. Vliv zkušenosti z kontaktu Čechů s Francouzi na porozumění francouzským sémantickým gestům (skupina Ca rozumí lépe než skupina Cb).

Gesto č.	Význam gesta	Skupina Fb		Skupina Cb		Chí-kvadrát Fb x Cb
		Rozumí	Ne + jin	Rozumí	Ne + jin	
8. (Č)	Pozdrav	32,50 %	17,50 %	40 %	10 %	p = 0,3
10. (F)	Mlč	40 %	10 %	40 %	10 %	p = 1,0
11. (Č)	Stopování	37,50 %	12,50 %	20 %	30 %	p = 0,03
19. (Č)	Hlupák	35 %	15 %	40 %	10 %	p = 0,5

Vliv zkušenosti ze spolupráce Francouzů s Čechy se neprokázal v porozumění následujícímu českému sémantickému gestu, jemuž skupiny Fa a Fb převážně nerozuměly – viz tabulka č. 7.

Níže uvedeným sémantickým gestům rozuměli Francouzi bez kontaktu s Čechy obdobně jako Češi bez kontaktu s Francouzi. Kulturní specifická tedy nebyla prokázána u tří českých sémantických gest č. 8, 11 a 19 a u francouzského gesta č. 10. V případě českého gesta č. 11 dokonce rozuměli lépe Francouzi než Češi, ve skupinách Fa a Ca částečně lépe rozuměli Češi – viz tabulka č. 8.

DISKUSE

Přestože výzkum nepotvrdil kulturní specifickou u všech vybraných gest, podařilo se prokázat částečný vliv zkušenosti ze vzájemného kontaktu na porozumění gestům druhé lingvistické skupiny.

Francouzi se zkušeností ze spolupráce s Čechy rozuměli lépe českým gestům 3 (držím palce), 5 (nechci to vidět), 16 (Chceš dostat?), 17 (Kyš, kyš!). Francouzi spolupracujících s Čechy i Francouzi bez kontaktu s Čechy rozuměli pouze částečně českému sémantickému gestu 1, (odmítnutí).

Vliv zkušenosti Čechů ze spolupráce s Francouzi se prokázal v porozumění francouzským gestům 7 (opilec) a 12 (Tomu nevěřím), jimž lépe rozuměli Češi spolupracující s Francouzi než Češi bez kontaktu s Francouzi. Zkušenost Čechů ze spolupráce s Francouzi neměla vliv na rozdíl v porozumění francouzským sémantickým gestům 2 (To je jednoduché), 9 (Ani nápad!), 18 (To je otrava!), 20 (Nic nedostaneš!), jimž rozuměli velmi málo jak Češi se zkušeností ze spolupráce s Francouzi, tak Češi bez kontaktu s Francouzi.

U tří českých gest: 8 (pozdrav), 11 (stopování), 19 (Jsem hlupák) a u francouzského gesta č. 10 (Sklapni!) se neprokázala jejich kulturní specifická, neboť jim dotazovaní Francouzi bez kontaktu s Čechy rozuměli v obdobné míře jako Češi bez kontaktu s Francouzi, v případě českého gesta 11 (stopování) rozuměli lépe Francouzi než Češi.

Na základě výsledků výzkumu lze konstatovat, že Francouzi spolupracující s Čechy a Češi

spolpracující s Francouzi byli úspěšnější v porozumění českým a francouzským sémantickým gestům v porovnání se skupinami Čechů a Francouzů bez zkušenosti ze vzájemné spolupráce.

K výsledku je nutné dodat, že ve skupině Francouzů spolupracujících s Čechy byli dotazováni Francouzi žijící a pracující v České republice, a lze tedy předpokládat, že česká sémantická gesta znají i z neformálních kontaktů s Čechy, s nimiž se setkávají nejen v pracovním prostředí. Sémantická gesta se vyskytují převážně v neformálních komunikačních situacích. Lze tedy předpokládat, že budou francouzským sémantickým gestům lépe rozumět Češi, kteří se setkávají s Francouzi v méně formálních situacích mimo pracoviště, a také Češi, kteří ve Francii žijí a jsou s Francouzi v častějším kontaktu než jen v pracovním prostředí mezinárodní instituce na území ČR. Pro potvrzení nebo vyvrácení této hypotézy by bylo vhodné v dalším výzkumu porovnat výše uvedené výsledky skupiny Čechů spolupracujících s Francouzi v ČR se skupinou Čechů žijících a pracujících ve Francii.

ZÁVĚR

Výzkumem porozumění francouzským gestům u spolupracujících skupin Čechů a Francouzů byl prokázán pozitivní vliv spolupráce na porozumění sémantickým gestům druhé skupiny mluvčích. Dále se výzkumem potvrdilo, že Češi některým kulturně specifickým francouzským gestům rozumějí jen zřídka. U několika z testovaných gest nebyla prokázána jejich kulturní specifická.

Vliv zkušenosti Čechů ze spolupráce s Francouzi se prokázal u dvou francouzských gest: 7 (opilec) a 12 (Tomu nevěřím), s nimiž se Češi spolupracující s Francouzi setkali. Jedna česká respondentka uvedla, že gesto č. 12 provedl francouzský auditor během auditu v jejich firmě.

Dále se prokázal vliv zkušenosti ze spolupráce Francouzů s Čechy v lepší porozumění čtyřem českým sémantickým gestům: 3 (držím palce), 5 (Nechci to vidět), 16 (Chceš dostat?), 17 (Kyš, kyš!), jimž Francouzi spolupracující s Čechy rozuměli lépe než Francouzi bez kontaktu s Čechy. Pokud jde o porozumění gestu č. 17 (Kyš, kyš!) záleží rovněž na části Francie, odkud pocházejí respondenti – zatímco v seve-

rovýchodní Francii je toto gesto poměrně dobře známé, na jihu Francie je spíše známé 9 (Ani nápad!) nebo gesto č. 20 (Nic nedostaneš!), která někteří francouzští respondenti označili jako významově blízká gestu č. 17 (Kyš, kyš!). Gesta 9 a 20 byla pro většinu českých respondentů neznámá.

U tří českých gest: č. 8 (pozdrav), 11 (stopování), 19 (Jsem hlupák) a u francouzského gesta č. 10 (Sklapni!) se kulturní specifičnost neprokázala. U gest č. 8 a 11 je rovněž pravděpodobné, že jde o gesta zastaralá, gesto č. 8 je spíše původně vojenský pozdrav a stopování je v současné době méně běžné než před 20 lety, kdy výzkum provedl a publikoval Z. Klein. Gesta č. 19 (Jsem hlupák) a 10 (Sklapni!) jsou zřejmě běžně rozšířená v rámci Evropy, což by bylo vhodné potvrdit nebo vyvrátit dalším výzkumem.

Výzkumem se potvrdilo, že proces učení, k němuž dochází v kontaktu mluvčích ze zkoumaných skupin, se projevuje mimo jiné v lepším porozumění sémantickým gestům u skupin spolupracujících Čechů a Francouzů v porovnání se skupinami bez vzájemného kontaktu.

V tomto výzkumu, obdobně jako ve výzkumu, který provedla již v 80. letech francouzská lingvistka Geneviève Calbris se skupinami Francouzů, Maďarů a Japonců, se potvrdilo, že některá francouzská sémantická gesta jsou obtížně srozumitelná pro mluvčí z jiných jazykových skupin (Calbris 1990).

Ve výzkumu, který prezentuji v této studii, jsem zjistila, že čtyřem francouzským gestům ze souboru 10 francouzských sémantických gest Češi ze skupin spolupracujících i nespolečujících s Francouzi, nerozuměli buď vůbec, nebo v řídkých případech, což potvrzuje vysokou kulturní specifičnost francouzských sémantických gest č. 2 (To je jednoduché), 9 (Ani nápad!), 18 (To je otrava!), 20 (Nic nedostaneš!).

Na základě zjištěných výsledků doporučuji zařadit tematiku sémantických gest do výuky francouzštiny pro studenty připravující se na práci ve francouzských firmách v ČR nebo ve Francii. Zařazení francouzských gest do výuky v kurzech francouzštiny pro cizince také doporučuje např. francouzská lingvistka Marion Tellier (Tellier 2009). Česká sémantická gesta by rovněž měla být začleněna do výuky v kurzech češtiny pro cizince. Toto opatření by mohlo přispět ke zlepšení interkulturní komunikace

Čechů a cizinců jak v prostředí mezinárodních firem, tak v neformálních komunikačních situacích mimo pracovní prostředí.

Zde prezentovaný výzkum by mohl inspirovat studenty sociální antropologie – obdobný výzkum porozumění sémantickým gestům je možné realizovat s jinými cílovými skupinami mluvčích, kteří pocházejí z jiných jazykových oblastí.

PODĚKOVÁNÍ

Závěrem bych chtěla poděkovat mému školičeli, panu RNDr. Vladimíru Blažkovi, CSc., za vypracování kontingenčních tabulek a za cenné rady, které mi poskytl během výzkumu, který je součástí mé připravované dizertační práce.

Děkuji také všem respondentům, kteří byli ochotni na tomto výzkumu spolupracovat a bez jejichž spolupráce by nebylo možné výzkum realizovat, a Mgr. Heleně Lohrové, Ph.D., za její rady a připomínky.

ZDROJE PODPORY

Publikace článku byla podpořena grantem AntropoWebzin 2013–2014 přiděleným v rámci Studentské grantové soutěže ZČU pod číslem SGS-2013-018.

POUŽITÁ LITERATURA

- BARRIER, G. 2010. *La communication non verbale*. 5. vyd., Issy-les-Moulineaux: ESF Éditeur.
- BIRDWHISTELL, R. L. 1973. *Kinesics and Context. Essays on Body-Motion Communication*. 2. vyd., Middlesex: Penguin University Books.
- BLAŽEK, V. 2011. *Komunikace a lidské tělo. Antropologie chování 5*. 1. vyd., Plzeň: ZČU v Plzni.
- CALBRIS, G. 1990. *The Semiotics of French Gesture*. Indianapolis: Indiana University Press.
- CARADEC, F. 2006. *Dictionnaire du français argotique et populaire*. Paris: Larousse.
- COSNIER, J. 2008. Les gestes du dialogue. La Communication, état des savoirs. Paris: Éditions Sciences Humaines. s. 119–128. Přístupné na: <http://icar.univ-lyon2.fr/membres/jcosnier/articles/II-16_gestesdialogue.pdf>, stáhnuto: 5. 9. 2012.
- ČERNÝ, V. 2012. *Řeč těla*. 2. vyd., Brno: Edika.
- DARWIN, Ch. 1964. *Výraz emocí u člověka a u zvířat*. 1. vyd., Praha: Nakladatelství ČSAV.

- EFRON, D. 1941. *Gesture and Environment*. New York: King's Crown Press.
- HALL, E. T. 1966. *The Silent Language*. 7. vyd. New York: Fawcett.
- KENDON, A. 1997. Gesture. *Annual Review of Anthropology*. 26: 109–128. Přístupné na: <<http://www.jstor.org/stable/2952517>>, stáhnuto: 10. 3. 2011.
- KLEIN, Z. 1998: *Atlas sémantických gest*. 1. vyd., Praha: HZ Editio.
- KOVÁŘOVÁ, D. 2010. Gestika a její podoby ve výuce cizího jazyka. *Acta FF ZČU*. 1: 43–60.
- KŘIVOHLAVÝ, J. 1988. *Neverbální komunikace*. 1. vyd., Praha: SPN.
- MANDELBAUM, E. G. 1951: *Selected Writings of Edward Sapir in Language, Culture and Personality*. Los Angeles: University of California Press.
- MARTIN, J. N. a NAKAYAMA T. K. 2010. *Intercultural communication in contexts*. 5. vyd., New York: McGraw-Hill.
- McNEILL, D. 1992. *Hand and Mind. What Gestures Reveal about Thought*. Chicago: University of Chicago Press.
- McNEILL, D. 2006. Gesture and Communication. In: MEY, Jacob L. (ed.) *Concise Encyclopedia of Pragmatics*. 2. vyd., University of Southern Denmark, s. 299–306.
- MORRIS, D. 1999. *Řeč těla. Bodytalk*. Praha: Nakladatelství Ivo Železný.
- MORRIS, D. 2002. *Peoplewatching*. 2. vyd., London: Vintage.
- PRŮCHA, J. 2010a. *Interkulturní psychologie*. 3. vyd., Praha: Portál.
- PRŮCHA, J. 2010b. *Interkulturní komunikace*. 1. vyd., Praha: Grada.
- SALZMANN, Z. 1997. *Jazyk, kultura a společnost. Úvod do lingvistické antropologie*. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR.
- SUCHÁ, R. 2012. Les gestes « quasi linguistiques » dans l'enseignement de FLE. In: Actes du 2e Congrès Européen de la FIPF de Prague 2011. Přístupné na: <<http://prague2011.fipf.org/communication/les-gestes-%C2%AB-quasi-linguistiques-%C2%BB-dans-lenseignement-du-fle>>, vloženo: 4. 2. 2012, stáhnuto: 10. 2. 2013, sborník v tisku.
- TEGZE, O. 2007. *Neverbální komunikace*. 2. vyd., Brno: Computer Press.
- TELLIER, M. 2009. Enseigner les gestes culturels. *Le Français dans le Monde*, Paris: CLE International. 362: 19–21, 72–73.
- XU, J. et al. 2009. Symbolic gestures and spoken language are processed by a common neural system. *PNAS*. 49: 20664–20669. Přístupné
- na: <<http://www.pnas.org/cgi/doi/10.1073/pnas.0909197106>>, stáhnuto: 3. 9. 2013.

PŘÍLOHY

č. 1

č. 2

č. 3

č. 4

č. 5

č. 6

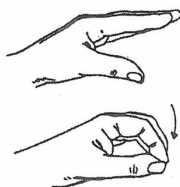
č. 7

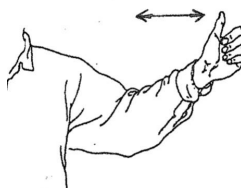
č. 8

č. 9

č. 10

č. 11

č. 12

č. 13

č. 14

č. 15

č. 16

č. 17

č. 18

č. 19

č. 20

Obrázky testovaného souboru českých a francouzských sémantických gest